

Filozofia średniowieczna, klasztory i uniwersytety

- [Wprowadzenie](#)

- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film + Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: *Założenie uniwersytetu w Pradze (r. 1348)*, [w:] *Historia powszechna XIV–XV w. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954, s. 298–299.
- Cytat za: *Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza*, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red. E. Potkowski, Pułtusk 1996, s. 80–86.
- Cytat za: *Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza*, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red. E. Potkowski, Pułtusk 1996, s. 84–86.

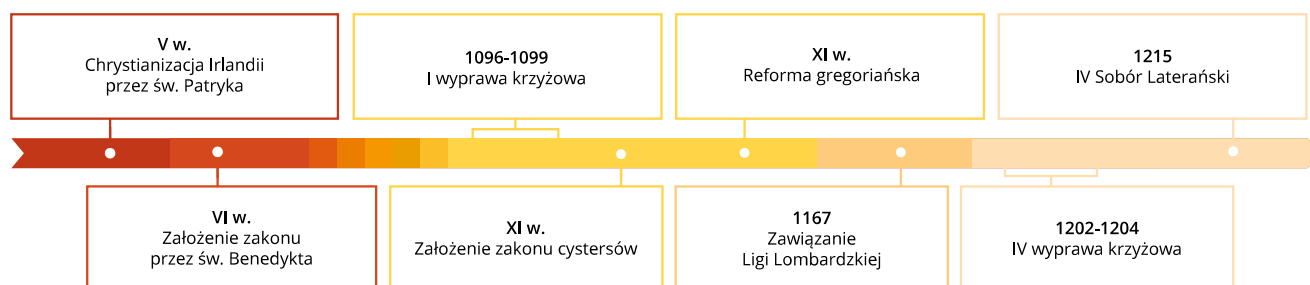

Filozofia średniowieczna, klasztory i uniwersytety

Uniwersytet Jagielloński, jeden z najstarszych uniwersytetów na świecie.

Źródło: Wikipedia.org, licencja: CC BY 2.5.

Po upadku cesarstwa zachodniorzymskiego działalność intelektualna stała się domeną ludzi Kościoła. Szczególną rolę w tworzeniu średniowiecznej kultury łacińskiej odegrały klasztory. Stopniowo potrzeba analizowania prawa rzymskiego i teologii przyczyniła się do powstawania specjalnych szkół, a następnie zrodziła ideę uniwersytetu – szkoły obdarzonej autonomią, w której kadra profesorska łączyła nauczanie z badaniami naukowymi.

Źródło: Contentplus.sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Twoje cele

- Opiszysz, które środowiska miały największy wpływ na kulturę i naukę w średniowieczu.
- Przeanalizujesz, w jaki sposób powstały uniwersytety.

- Wskażesz najważniejsze średniowieczne uniwersytety.

Przeczytaj

Środowiska tworzące kulturę średniowieczną

Klasztory

We wschodniej części cesarstwa już w starożytności powstały liczne zgromadzenia mnichów. Na zachodzie Europy istniały dwa wielkie ogniska monastycyzmu (życia mniszego). Pierwszym z nich była Irlandia, w V w. schrystianizowana przez św. Patryka. Apostoł Irlandczyków i jego uczniowie powoływali do życia wspólnoty zakonne, które wyraźnie zaczęły dominować w życiu religijnym Zielonej Wyspy. W VI i VII w. mnisi z Irlandii podejmowali wyprawy misyjne do Brytanii i na kontynent, gdzie także zakładali klasztory. Drugim ośrodkiem monastycyzmu łacińskiego była Italia. W 529 r. św. Benedykt z Nursji założył klasztor na Monte Cassino i opracował regułę dla swoich mnichów zwanych od imienia założyciela **benedyktynami**. Ustalała ona zakres władzy opata nad podlegającą mu wspólnotą klasztorną. Mnisi musieli razem odmawiać określoną liczbę modlitw (przede wszystkim psalmów) oraz pracować fizycznie lub umysłowo. W zamyśle św. Benedykta pobyt w klasztorze powinien przygotowywać do samotnej służby Bogu, w praktyce jednak tylko nieliczni wybierali los pustelników.

Reguła św. Benedykta zyskała znaczną popularność jako zbiór zasad określających funkcjonowanie klasztoru. W pierwszej połowie IX w., za panowania cesarza Ludwika Pobożnego, syna Karola Wielkiego, do jej przyjęcia zostały zmuszone wszystkie zgromadzenia mnisze na terenie cesarstwa, które żyły dotąd wedle innych praw, np. te założone przez Irlandczyków. Dzięki darowiznom władców i możliwych klasztory stały się bogate. Reguła zabraniała mnichom posiadania indywidualnego majątku, dobra klasztoru należały więc do całej wspólnoty. Dawało to znaczne możliwości działania na polu kultury.

Średniowieczne skryptorium. Mężczyzna trzyma w rękach typowe narzędzia pracy średniowiecznych kopistów: pióro i nożyk do wyskrobywania. Obok na pulpicie stoi mały kałamarz z atramentem, który dawniejsi skrybowie przechowywali niekiedy w muszlach, a nawet w rogach bawolich. Opisz, jak w średniowieczu wykonywano księgi. Źródło: Wikipedia.org, domena publiczna.

Klasztory stały się ośrodkami życia duchowego dzięki prowadzeniu szkół i skrytoriów (z łac. *scribere* – rysować, pisać; stąd *scriba* – pisarz), w których kopiści przepisywali książki, a malarze miniaturzyści je iluminowali, czyli ozdabiali barwnymi inicjałami oraz miniaturami. Ogromne znaczenie dla rozwoju architektury, malarstwa i rzeźby miały inicjatywy budowlane benedyktynów. Zakonnicy, chociaż ślubowali ubóstwo, akceptowali wyszukane formy architektoniczne i wysmakowany wystrój rzeźbiarski. W XI w. kościół klasztorny w Cluny, niewątpliwie najważniejszym opactwie benedyktyńskim, był jednym z największych i najpiękniejszych na całym Zachodzie (ocalało zeń jedynie skrzydło transeptu, czyli poprzecznej nawy).

Klasztor na Monte Cassino, fotografia współczesna. Wyjaśnij, jakie znaczenie dla rozwoju ruchu monastycznego miała działalność klasztoru na Monte Cassino.

Źródło: Pilecka, Wikimedia.org, licencja: CC BY 3.0.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/Dm9UvLg2q>

Film nawiązujący do treści materiału – opowiada o filozofii średniowiecza, klasztorach i uniwersytetach.

Zamiłowanie do sztuk pięknych stało się jedną z przyczyn rozłamu w zakonie benedyktynów u schyłku XI wieku. W 1098 r. św. Robert z Molesmes założył w Cîteaux (łac. *Cistercium*) wspólnotę, która zamierzała bardziej rygorystycznie traktować regułę św. Benedykta. Tak powstał zakon cystersów. Członków nowego zgromadzenia cechowała znacznie większa surowość. Mnisi sami pracowali na

Bernard z Clairvaux (1090–1153), święty Kościoła katolickiego i anglikańskiego, zakonnik cysterski, od 1115 r. opat klasztoru w Clairvaux, filozof, wpływowy teolog XII w.

Źródło: Dirk Bouts, *Św. Bernard z Clairvaux*, prawe skrzydło Tryptyku męczeństwa św. Erazma, ok. 1460 r., Wikipedia.org, domena publiczna.

swoje utrzymanie, przy okazji wymyślając i rozpowszechniając wiele nowych metod uprawy roli i technik w zakresie produkcji rzemieślniczej. Sztuka i architektura cysterska były znacznie skromniejsze od benedyktyńskich. W XII w. zakon zasłynął z powodu aktywnej działalności św. Bernarda z Clairvaux, opata jednego z najważniejszych klasztorów cysterskich. Dzięki swemu dużemu autorytetowi namówił on władców Niemiec i Francji do udziału w II krucjacie. Ogromna rola, jaką św. Bernard odgrywał w Kościele katolickim, niewątpliwie przyczyniła się do rozprzestrzenienia się cystersów po całej łacińskiej Europie. Zakon działał jako organizacja scentralizowana, zarządzana przez **kapitułę generalną** co roku zbierającą się w Cîteaux. Model organizacyjny, który wypracowali cystersi, został przez św. Bernarda zastosowany w regule napisanej dla templariuszy.

Oprócz zakonów reguły św. Benedykta w łacińskiej części Europy funkcjonowały domy zakonne **kanoników regularnych**, rządzące się regułą św. Augustyna. Niemal równocześnie z cystersami, bo w 1120 r., powstał zupełnie nowy zakon, powołany do życia przez św. Norberta z Xanten, arcybiskupa Magdeburga. Norbertanie, zwani też premonstratensami, posługiwali się surowszą wersją zasad opracowanych przez św. Augustyna.

Uniwersytety

Odrodzenie się miast zachodniej i południowej Europy miało – oprócz gospodarczego i politycznego – także wymiar kulturowy: renesans XII-wieczny to zjawisko w znacznym stopniu miejskie. W Italii intensywnie studiowano prawo rzymskie, widząc w nim inspirujący wzór dla średniowiecznych rozwiązań prawnych. W 1154 r. cesarz Fryderyk Barbarossa, który pragnął posiadać takie prawa jak starożytni cesarze rzymscy i w związku z tym popierał badania nad prawodawstwem antycznym,

Studenci uniwersytetu w Bolonii, płaskorzeźba włoska z ok. 1385 roku. Wyjaśnij, jaką rolę w średniowieczu odgrywały uniwersytety. Kogo kształciły i jaki miały wpływ na różne dziedziny: naukę, kulturę, politykę?

nadał szkole w Bolonii przywilej gwarantujący
autonomię.

Źródło: dostępny w internecie:
<https://pausaitalia.blogspot.com/2017/01/bolonia-w-piguce.html>.

Najważniejszym ośrodkiem łacińskiej myśli teologicznej był Paryż, gdzie już na początku XII w. działało kilka szkół ukierunkowanych na tę gałąź wiedzy. Właśnie tam Piotr Abelard prowadził zażarte dyskusje z teologami starszego pokolenia. W ciągu XII w. w Paryżu powstała potężna szkoła, która w następnym stuleciu zyskała nazwę Sorbony. Jej profesorami byli najwybitniejsi średniowieczni teologowie, wśród nich św. Tomasz z Akwinu.

Pierwszy uniwersytet na ziemiach polskich został ufundowany w 1364 r. przez Kazimierza Wielkiego w Krakowie. Początkowo nie miał papieskiego pozwolenia na wykładanie teologii, kształcił więc przede wszystkim prawników. Szybko jednak zaprzestał działalności. Odnowiono go w 1400 r. staraniem królowej Jadwigi i dzięki jej finansowemu wsparciu. Akademia Krakowska zyskała wtedy wydział teologiczny. Tak ukształtowała się idea uniwersytetu – szkoły obdarzonej autonomią, w której kadra profesorska łączyła nauczanie z badaniami naukowymi. Studentami byli ludzie dysponujący już elementarną wiedzą, przygotowani do zgłębiania poszczególnych jej dziedzin na wyższym poziomie.

Ważną cechą uniwersytetów stało się otwarcie na intelektualne wpływy z zewnątrz, czego przykładem jest popularność nauk Arystotelesa czy filozofów arabskich. Również ze świata islamu przywędrowała wiedza w zakresie medycyny, w której specjalizowały się uniwersytety w Montpellier (w południowej Francji) i Salerno (na Sycylii). Jeszcze w średniowieczu wykształcił się system tytułów uniwersyteckich (magistra i doktora) nadawanych absolwentom.

*„Robert, sługa Krzyża Chrystusa z miłosierdzia
bożego św. Stefana na Monte Celio prezbiter
kardynał, stolicy apostolskiej legat, wszystkim
mistrzom i scholarom paryskim wieczyste
pозdrowienia w Panu. Niechaj wiedzą wszyscy,
że mając specjalne polecenie papieża, abyśmy
dołożyli skutecznych starań celem poprawy
położenia scholarów paryskich, takeśmy
postanowienia powzięli za radą dobrych
mężów, pragnąc na przyszłość spokój
zabezpieczyć scholarom.
Nikt nie może wykładać w Paryżu sztuk przed
21 rokiem życia swego, a zanim przystąpi do
wykładania, winien co najmniej słuchać przez 6*

lat sztuk; ma też złożyć oświadczenie, że przynajmniej przez 2 lata będzie wykładał, chyba że zaszłaby uzasadniona przyczyna, którą ma publicznie, albo wobec egzaminatorów przedstawić; nie może być też splamiony jakąkolwiek niesławą, a gdy przystąpi do wykładów, ma być poddany egzaminowi wedle norm, które zawiera dokument pana Piotra biskupa paryskiego, gdzie też znajduje się układ między kanclerzem a scholarami, potwierdzony przez sędziów wydelegowanych przez papieża, mianowicie przez biskupa i dziekana z Troyes i przez Piotra biskupa i Jana kanclerza paryskiego. Winni zaś wykładać w szkołach księgi Arystotelesa o dialektyce tak starej, jak i nowej w sposób zwykły, a nie jako kurs. Mają też wykładać w szkołach dwóch Priscianów, albo jednego z nich przynajmniej. W dniu świąteczne winni wykładać tylko filozofów, retorykę, przedmioty wchodzące w skład quadrivium, i barbarismum, etykę i wedle woli czwartą księgę „Topów”. Nie ma się wykładać ksiąg Arystotelesa o metafizyce i o filozofii naturalnej, ani streszczenia z nich, ani o doktrynie mistrza z Dinant, lub Amalryka heretyka i Maurycego Hiszpana. „Pryncypiom” i zebraniom mistrzów, jak i odpowiedziom i polemikom chłopców lub młodzieńców nie mają towarzyszyć żadne biesiady. Mogą oni jednak uprosić niektórych krewnych lub towarzyszy, lecz niewielu. Co do darów zaś, szat albo innych rzeczy, jakie zwykle się składa, napominamy, aby to działa się częściej, zwłaszcza na rzecz biednych. Każdy zaś z mistrzów wykładających sztuki ma posiadać tylko okrągły płaszcz, czarny i spadający do kostek, przynajmniej jak długo jest nowy. [...] Jeżeli [zaś] który ze scholarów studiujących sztuki lub teologię umarłby, to połowa mistrzów sztuk ma uczestniczyć w pogrzebie jednym razem, druga zaś połowa innym razem na przemian, i nie ma zawrócić z drogi, aż pogrzeb się skończy, chyba że miano by uzasadnioną przyczynę. Jeżeli zaś umrze mistrz sztuki albo teologii, to wszyscy mistrzowie mają wziąć

*udział w wigiliach, każdy ma czytać albo kazać
czytać psalterz, każdy pozostać w kościele,
w którym obchodzi się wigilie aż do północy
albo większej części nocy, chyba żeby
przeszkodziła uzasadniona przyczyna. W dniu
pogrzebu mistrza niechaj nikt nie ma wykładów,
albo dysputy [...].*

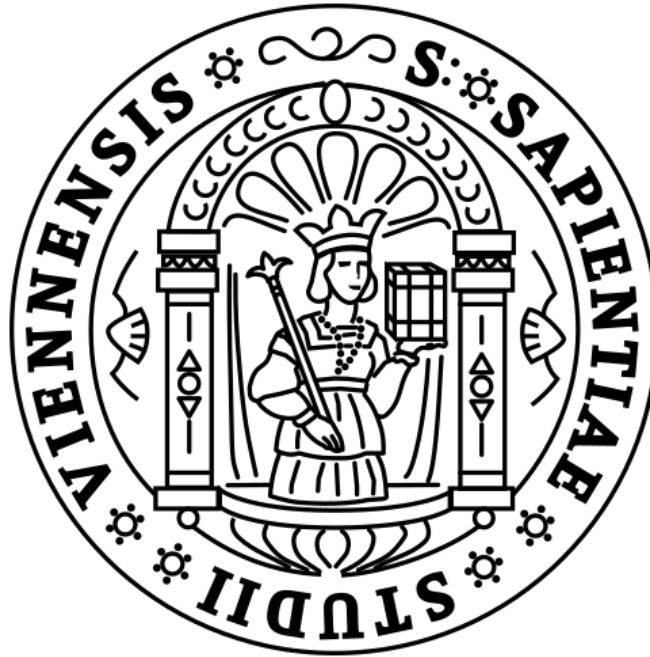
*Co do teologów, to postanawiamy, aby nikt
w Paryżu nie wykladał przed 35 rokiem swego
życia i zanimby się nie uczył przynajmniej przez
osiem lat [...], a przez pięć lat słuchał teologii
[...]. Nikt nie może być scholarem w Paryżu, kto
by nie miał wiadomego mistrza [...].”*

*Źródło: Teksty źródłowe do nauki historii w szkole, nr 9, Kultura
średniowieczna (do schyłku XV wieku), oprac. L. Matusik,
Warszawa 1960, s. 11–12.*

2

*„Istnieje [...] w Wiedniu wyższa szkoła sztuk
wyzwolonych, teologii i prawa kanonicznego.
Założono ją wszakże dopiero w naszych czasach
za zgodą papieża [...]. Wielka liczba studentów
napływa do niej z Węgier i górnych Niemiec [...]
Tomasz Haselbach, słynny teolog, [...] pisać ma
pożyteczne dzieła historyczne. Wyraziłbym się
z pochwałą jego uczoności, gdyby nie był
wykladał przez 22 lata bez przerwy o pierwszym
rozdziale Izajasza, tak że do dziś jeszcze nie
doszedł do końca. Największym brakiem tego
uniwersytetu jest zbytne położenie nacisku na
dialektykę i poświęcanie nazbyt wiele czasu
jednej rzeczy, z której mało jest pożytku [...].
Studenci zresztą uganiają się za zabawami,
winem i jedzeniem [...]. Bardzo mało z nich
wychodzi stąd jako uczeni. Co prawda nie stoją
oni pod żadnym nadzorem. Dzień i noc włóczą
się po mieście i sprawiają mieszkańcom wiele
przykrości.”*

*Źródło: Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii
powszechnej średniowiecza, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red.
E. Potkowski, Pułtusk 1996, s. 72–73.*

Herb uniwersytetu wiedeńskiego.
CC BY-SA 4.0, wikipedia.org.

*„Tegoż roku Karol, król Rzymian i Czech,
zapalony obrońca miłości bożej, uniesiony
gorącą miłością bliźnich, pragnąc powiększyć
dobro społeczne i chwalebnie wyróżnić swoje
królestwo Czech, wyjednał u stolicy apostolskiej
przywilej studiów powszechnych w mieście
Pradze, a sam swą królewską powagą nadał
studiującym tamże i inne przywileje. Z różnych
też stron spraszał wielu magistrów świętej
teologii, doktorów prawa kanonicznego,
doświadczonych i wykształconych
w poszczególnych sztukach, którzy budowali
kościół boży i bliźnich w nauce i obyczajach.
Pragnąc, aby uniwersytet praski rządził się
i organizował na wzór uniwersytetu paryskiego,
na którym ongi sam król w młodzieńczych
latach studiował, i aby wykładowcy,
wspomniani magistrowie, mieli co roku pewne
wynagrodzenie na wieczne czasy, najpierw sam
król, a następnie pan Arnest, pierwszy
arcybiskup świętej Pragi, kapituła jego kościoła,*

a także wszyscy inni prałaci, i kolegia innych kościołów, i klasztory królestwa Czech przekazały dość pokaźną sumę pieniędzy i opłat. Wieczyste opłaty z pewnych posiadłości przekazali na dokonanie dzieła i połączyli z dobrami arcybiskupstwa praskiego, a biskupa praskiego i jego następców mianowali kanclerzem uniwersytetu praskiego i wyrazili życzenie, by nim został. Ażeby wszystko to zostało na wieczne czasy nienaruszone, Karol, król Rzymian i Czech, opiekun i fundator uniwersytetu praskiego, wszystkie przywileje i swobody nadane studentom zatwierdził swą złotą bullą. Założono w mieście Pradze taki uniwersytet, że nie ma równego mu w całych Niemczech. Przybywali tam studenci z różnych stron, to znaczy z Anglii, Francji, Lombardii, Węgier, Polski i z poszczególnych ziem pogranicznych, synowie szlachty i książąt, i prałaci kościoła z różnych stron świata. Miasto Praga stało się nader znakomite i sławne z powodu tego uniwersytetu. Z powodu [obecności] tłumu scholarów życie w nim było nieco droższe, gdyż napływał ich tam ogromny tłum.

Król Karol zaś widząc, że uniwersytet znakomicie i chwalebnie rozrastał się, oddał scholarom domy żydowskie i ustanowił w nich kolegium magistrów, którzy w poszczególnych dniach czytali i dysputowali. Założył dla nich bibliotekę i przekazał mnóstwo ksiąg dla studiów. Magistrowie ci mieli wystarczająco/bogate roczne dochody, poza wyżywieniem, które otrzymywali od studentów.”

Źródło: Historia powszechna XIV–XV w. Wybór tekstów źródłowych, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954, s. 298–299.

O studentach. Dist. II, cap. XIV, 1. Ponieważ około studentów należy mleć szczególną pieczę, powinni oni mieć osobnego brata, bez którego

pozwolenia nie pisaliby kwaternów [tj. poszytów złożonych z czterech kart zgiętych we dwoje] i nie słuchali lekcji; on też winien poprawiać wszystko to, co zauważy błędnego w ich studiach, a jeżeliby na to własne siły nie pozwalały, winien o tem donieść przełożonemu. [Studenti] zaś nie mają zapoznawać się z księgami pogan i filozofów [...]. I niech nie uczą się prawa świeckiego ani sztuk, które nazywają się wyzwolone, chyba że niekiedy mistrz zakonu albo kapituła generalna, albo przeor prowincjonalny, albo kapituła prowincjonalna zechce niektórym pozwolić. Lecz mają czytać tylko dzieła teologiczne, tak młodzi, jak i inni. I niech się z takim zapałem przykładają się do nauki, aby za dnia, w nocy, w klasztorze i w drodze czytali albo o czymś rozmyślali; i cokolwiek będą mogli, niech się starają zapamiętać.

3. Z prowincji [poszczególnej] trzech tylko braci ma się wysyłać na studia do Paryża, wyjąwszy prowincje: Hiszpanii, Tuluzy, św. Dominika, Niemiec, Lombardii, Saksonii, Dalmacji, Dacji, Polski, Grecji, Ziemi Świętej, Aragonii, Czech, Prowansalii, z których tylko po dwóch ma się wysyłać.

Źródło: *Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza*, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red. E. Potkowski, Pułtusk 1996, s. 82–84.

Polecenie

Od szkół katedralnych i przyklasztornych do średniowiecznych uniwersytetów. Omów, w jaki sposób kształtowały się uniwersytety.

Słownik

benedyktyni

założony we Włoszech przez Benedykta z Nursji zakon katolicki, najstarsza wspólnota zakonna w Europie (pierwszy klasztor powstał ok. 529 r. na Monte Cassino); benedyktyni

byli zakonem kontemplacyjnym, poświęcali się głównie modlitwie i mieli ograniczony kontakt ze światem zewnętrznym

kapituła generalna

rada przełożonych zakonu i delegatów prowincji lub zakonu, na której podejmowane są ważne decyzje dotyczące przyszłości wspólnoty

kanonicy regularni

(Zakon Kanoników Regularnych Świętego Augustyna Kongregacji Laterańskiej Najświętszego Zbawiciela) zakon oraz każde ze zgromadzeń zakonnych (np. norbertanie) opartych na regule św. Augustyna

autonomia

(gr. *autonomia* – samorząd, samodzielność prawna) prawo zbiorowości do podejmowania samodzielnych decyzji w sprawach wewnętrznych; także: częściowa zależność Kościoła prawosławnego od Kościoła macierzystego

Słowa kluczowe

klasztór, skryptorium, zakon cystersów, uniwersytet, filozofia średniowieczna, dziedzictwo antyku, kultura średniowieczna

Bibliografia

Historia powszechna XIV–XV w. Wybór tekstów źródłowych, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954.

Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red. E. Potkowski, Pułtusk 1996.

Teksty źródłowe do nauki historii w szkole, nr 9, *Kultura średniowieczna (do schyłku XV wieku)*, oprac. L. Matusik, Warszawa 1960.

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Wielka historia Polski, t. 1–10, Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków 2016.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

Audiobook

Polecenie 1

Zapoznaj się z audiobookiem, a następnie wykonaj polecenia.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/Pvq02wtfH>

Reguła św. Benedykta

2. Jaki powinien być opat

1. Opat, który zasługuje, aby stać na czele klasztoru, powinien zawsze pamiętać, jakie nosi miano, i czynami dawać wyraz swojej godności. [...]

6. Niechaj opat zawsze pamięta, że przed budzącym bojaźń trybunałem Bożym będzie odpowiadał za dwie sprawy: za własną naukę i za posłuszeństwo swoich uczniów.

7. I niech wie, że jeśli gospodarz ma zbyt mało pożytku z owiec, obwinia za to pasterza. [...]

11. A zatem gdy ktoś przyjął miano opata, powinien uczyć swoich uczniów na dwa sposoby,

12. a znaczy to: niechaj wszystko, co dobre i święte okazuje raczej swoim postępowaniem, niż słowami. Uczniom bardziej pojętnym musi wyklądać naukę Pana także słowami, tych zaś, którzy trudniej rozumieją i są twardego serca, niechaj własnym życiem uczy Bożych przykazań.

13. Niech pokaże swoim postępowaniem, że istotnie nie należy czynić wszystkiego tego, czego polecał unikać swoim uczniom, aby innym głosząc naukę sam nie został uznany za niezdatnego. [...]

16. Opat nie powinien nikogo w klasztorze wyróżniać,

17. ani kochać jednego mnicha bardziej od innego, chyba że ktoś okaże się lepszym w dobrych uczynkach i w posłuszeństwie.

18. Jeżeli nie ma jakiejś innej rozumnej przyczyny, wolno urodzonemu nie należy przyznawać żadnego pierwszeństwa przed tym, który wstąpił do klasztoru jako niewolnik.

19. Gdyby jednak opat uznał, że tego wymaga sprawiedliwość, on sam zdecyduje o miejscu takiego mnicha, kimkolwiek by on był. W innym przypadku niech wszyscy bracia zachowują swoje miejsca. [...]

21. Tylko w jeden sposób możemy się wyróżnić w Jego [Chrystusa] oczach: jeżeli będziemy pokorni, a zarazem lepsi od innych w dobrych uczynkach.

22. Niech więc opat darzy wszystkich jednakową miłością i niech wszystkich traktuje jednakowo, zgodnie z ich zasługami.

23. Jako nauczyciel powinien opat trzymać się zawsze tej oto zasady Apostoła: Przekonywaj, proś, karć!

24. to znaczy stosownie do czasu i okoliczności łączyć surowość z łagodnością, okazując się raz wymagającym mistrzem, to znowu pełnym miłości ojcem.

25. Tak więc niekarnych i niespokojnych trzeba karcić bardziej surowo, posłusznych zaś, łagodnych i cierpliwych nakłaniać usilnie, by w dobrym postępowali. Co do niedbałych natomiast i lekceważących [jego polecenia] przypominamy, by ich ganił i karał.

26. Niech nie przemilcza grzechów błędzących braci, lecz w miarę swych możliwości wrywa je z korzeniami, gdy tylko zaczną się pokazywać [...].

27. Szlachetniejsze i rozumniejsze umysły niech gani słowami raz lub dwa;

28. występnych zaś, zatwardziałych i pysznych, jak również nieposłusznych niech karci chłostą lub wyznacza im inną karę cielesną już za pierwszym razem, gdyż czytamy w Piśmie Świętym: Głupiego słowa nie naprawia [...].

30. Opat powinien zawsze pamiętać, kim jest, jak go nazywają i wiedzieć, że komu dają więcej, od tego więcej będą wymagać.

31. Niech wie, jak trudnego i ciężkiego zadania się podjął: rządzić duszami i służyć wielu w dążeniu do naprawy obyczajów. Jednego musi łagodnie zachęcać, drugiego ganić, innego jeszcze przekonywać.

32. Niechaj do wszystkich tak dopasuje się i przystosuje, zależnie od charakteru i inteligencji każdego, aby powierzona mu trzoda nie tylko nie doznała uszczerbku, lecz nawet cieszyła go jeszcze swoim postępem w dobrem.

33. Przede wszystkim nie wolno mu zaniedbywać ani lekceważyć zbawienia dusz, które poddano jego władzy, a troszczyć się więcej o rzeczy przemijające, ziemskie i znikome. [...]

48. O codziennej pracy fizycznej

1. Bezczynność jest wrogiem duszy. Dlatego też bracia muszą się zajmować w określonych godzinach pracą fizyczną i również w określonych godzinach czytaniem duchownym.

2. Sądzimy zatem, że podział czasu przypadającego na obie te czynności powinien być następujący:
3. W okresie od Paschy aż do 1 października bracia z rana zakończywszy Prymę będą mniej więcej do godziny czwartej wykonywali te prace, które są niezbędne.
4. Od godziny czwartej aż do pory Seksty poświęcą swój czas czytaniu.
5. Po Sekście i po zjedzeniu posiłku położą się do łóżek, by odpocząć w całkowitym milczeniu. Gdyby ktoś chciał sobie coś poczytać, niech tak czyta, by innym nie przeszkadzać.
6. Nonę odprawiać nieco wcześniej, w połowie godziny ósmej, a następnie zajmą się znów niezbędnymi pracami aż do Nieszporów.
7. Gdyby zaś warunki miejscowe lub ubóstwo kazały braciom własnoręcznie zbierać plony, niechaj się tym nie martwią,
8. bo właśnie wówczas są prawdziwymi mnichami, jeśli żyją z pracy rąk swoich, jak Ojcowie nasi i Apostołowie. [...]
10. Natomiast od 1 października do początku Wielkiego Postu niech aż do końca godziny drugiej poświęcą czas czytaniu.
11. Po godzinie drugiej odprawiać Tercję i aż do Nony wszyscy będą wykonywać pracę, którą im powierzono. [...]
13. Po posiłku zaś niechaj zajmą się czytaniem i psalmami.
14. W dniach Wielkiego Postu od rana do końca godziny trzeciej niech poświęcą czas czytaniu, a następnie do końca godziny dziesiątej wykonują powierzoną im pracę.
15. W tych dniach Postu każdy otrzyma z biblioteki jedną książkę, którą powinien przeczytać od pierwszej do ostatniej strony w całości. [...]
17. [...] należy koniecznie wyznaczyć jednego lub dwóch starszych mnichów. W godzinach, w których bracia mają zajmować się czytaniem, będą oni obchodzić klasztor
18. i patrzeć, czy nie znajdzie się ktoś opieszwały, kto nic nie robi albo gada, zamiast pracowicie czytać, i nie tylko sam nie odnosi żadnego pożytku, lecz jeszcze innych rozprasza.
19. Gdyby kogoś takiego znaleźli, co nie daj Boże, trzeba go upomnieć raz i drugi;

20. jeśli się nie poprawi, niech poniesie przewidzianą w Regule karę, aby inni bali się [tak postępować].

21. Żaden brat nie powinien też rozmawiać z drugim bratem w porze niewłaściwej.

22. W niedzielę natomiast niech czytaniem zajmują się wszyscy oprócz tych, których wyznaczono do różnych funkcji.

23. Jeśli zaś ktoś jest tak niedbały i leniwy, że nie chce albo nie może ani rozmyślać, ani czytać, trzeba mu zlecić jakąś pracę do wykonania, aby nie był bezczynny.

24. Niechaj bracia chorzy lub słabi otrzymują takie zajęcia, żeby nie groziła im bezczynność, lecz jednocześnie, by nadmiar roboty ich nie przytłaczał lub nie skłaniał do odejścia.

Źródło: *Reguła św. Benedykta* (2, 1–40; 48, 1–25); (1 Kor 9, 27); (2 Tm 4,2 Włg); (Prz 29,19); przeł. Anna Świderkówna.

Polecenie 2

Wyjaśnij, na czym polegały zadania opata w klasztorze benedyktyńskim.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Wyjaśnij, jaką funkcję w życiu mnichów pełniła praca.

Twoja odpowiedź

Film + Sprawdź się

Polecenie 1

Zapoznaj się z filmami, a następnie wykonaj kolejne polecenia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1FrZwg5D>

Film opowiadający o filozofii średniowiecza.

Polecenie 2

Oceń rolę Kościoła w kształtowaniu szkolnictwa w średniowiecznej Europie.

Twoja odpowiedź

Polecenie 3

Nazwij i scharakteryzuj najważniejszy średniowieczny nurt filozoficzno-teologiczny

Twoja odpowiedź

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D1FrZwg5D>

Film nawiązujący do treści materiału - opowiada o filozofii średniowiecza.

Polecenie 4

Opisz powiązania średniowiecznych uniwersytetów z Kościołem.

Twoja odpowiedź

Polecenie 5

Wyjaśnij, co spowodowało spadek znaczenia Uniwersytetu Paryskiego.

Tvoja odpowiedź

Rozstrzygnij, który model uniwersytetu – boloński czy paryski – reprezentował założony przez Karola V uniwersytet praski. Uzasadnij odpowiedź, powołując się na informacje zawarte w źródle.

“ *Założenie uniwersytetu w Pradze (r. 1348)* ”

Tegoż roku Karol, król Rzymian i Czech, zapalony obrońca miłości bożej, uniesiony gorącą miłością bliźnich, pragnąc powiększyć dobro społeczne i chwalebnie wyróżnić swoje królestwo Czech, wyjednał u stolicy apostolskiej przywilej studiów powszechnych w mieście Pradze, a sam swą królewską powagą nadał studiującym tamże i inne przywileje. [...] najpierw sam król, a następnie pan Arnest, pierwszy arcybiskup świętej Pragi, kapituła jego kościoła, a także wszyscy inni prałaci, i kolegia innych kościołów, i klasztory królestwa Czech przekazały dość pokaźną sumę pieniędzy i opłat. Wieczyste opłaty z pewnych posiadłości przekazali na dokonanie dzieła i połączyli z dobrami arcybiskupstwa praskiego, a biskupa praskiego i jego następców mianowali kanclerzem uniwersytetu praskiego i wyrazili życzenie, by nim został. Ażeby wszystko to zostało na wieczne czasy nienaruszone, Karol, król Rzymian i Czech, opiekun i fundator uniwersytetu praskiego, wszystkie przywileje i swobody nadane studentom zatwierdził swą złotą bullą.

Źródło: *Założenie uniwersytetu w Pradze (r. 1348)*, [w:] *Historia powszechna XIV–XV w. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954, s. 298–299.

Który model uniwersytetu reprezentował uniwersytet założony przez Karola V?

☐ boloński

☐ paryski

Uzasadnienie

Zapoznaj się z obydwoma tekstami źródłowymi. Określ, który z nich jest regułą zakonu kontemplacyjnego, a który zakonu mendykanckiego. Uzasadnij odpowiedzi, odwołując się do treści tekstów źródłowych.

Źródło A

- “ 1. W jakich miejscach należy budować klasztory.
W miastach, zamkach i wsiach nie należy wznosić nigdy klasztorów, lecz w miejscach dalekich od styczności z ludźmi.
2. O jednolitości postępowania w rzeczach boskich i ludzkich.
Aby zaś między opactwami łączność nierozzerwalna na wieczne czasy panowała, postanowiono przede wszystkim, aby przez wszystkich reguła [...] w taki sam sposób rozumiana i przestrzegana była, następnie, aby były te same księgi, o ile dotyczą kultu bożego, to samo pożywienie, te same szaty i w ogóle te same zwyczaje we wszystkim.
3. Skąd mnisi mają czerpać pożywienie.
Mnisi naszego zakonu mają czerpać pożywienie z pracy rąk, z uprawy roli, z hodowli bydła; dlatego wolno nam na własny użytek posiadać wody i lasy, winnice, łąki, ziemie, oddalone od mieszkań ludzi świeckich, oraz zwierzęta [i ptaki], z wyjątkiem tych, które bardziej zwykły pobudzać ciekawość i pokazywać próżność, aniżeli przynosić pożytek, jak jeleni, żurawi i innych tego rodzaju.
Dla ich wyżywienia i utrzymania możemy mieć spichrze, którymi powinni opiekować się konwersi [bracia zakonnici nie mający ślubów, wykonujący prace fizyczne].

Cytat za: *Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza*, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red. E. Potkowski, Pułtusk 1996, s. 80–86.

Źródło B

((I. Aby bracia żyli w posłuszeństwie, bez własności osobistej i w czystości.

Reguła i życie tych braci jest następujące: żyć w posłuszeństwie, w czystości i bez własności osobistej, oraz stosować się do nauki i wstępować w ślady Pana naszego Jezusa Chrystusa. [...]

VII. O sposobie służenia i pracowania.

Wszyscy bracia, gdziekolwiekby się znajdowali, służąc lub pracując u innych, niech nie przyjmują stanowisk komorników, ani kanclerzy, ani w ogóle godności w domach tych, u których służą, i niech nie przyjmują jakiegokolwiek urzędu, któryby powodował zgorszenie lub duszy ich przynosił szkodę; lecz mają być mniejsi, i poddani wobec wszystkich, którzy znajdują się w tym domu.

A bracia, którzy umieją pracować, niech pracują i wykonują to rzemiosło, którego się nauczyli, jeżeli to nie sprzeciwia się zbawieniu ich duszy i jeśli mogą je uczciwie wykonywać. [...] Mogą zaś [bracia] za pracę otrzymywać wszystko potrzebne, z wyjątkiem pieniędzy. A gdyby zaszła potrzeba, niech idą po jałmużnę, jak inni bracia. I wolno im mieć narzędzia żelazne i przyrządy potrzebne im do pracy.

Niechaj strzegą się bracia, gdziekolwiekby byli, w eremach czy w innych miejscach, by żadnego miejsca sobie nie przywłaszczali, ani nikomu [go] nie bronili. I ktokolwiekby do nich przyszedł, przyjaciel czy wróg, złodziej czy zbój, niech będzie życzliwie przyjęty. I gdziekolwiek znajdują się bracia, i w jakimkolwiek miejscu znaleźliby się powinni się dusznie i gorliwie czcić i szanować wzajemnie i bez szemrania. I niechaj się strzegą bracia, by się nie okazali na zewnątrz smutnymi i pochmurnymi hipokrytami; lecz niechaj okazują się cieszącymi się w Panu i weseli i należycie uprzejmi.

Źródło A

Jest to fragment reguły zakonu kontemplacyjnego ▾

Uzasadnienie

Źródło B

Jest to fragment reguły zakonu kontemplacyjnego ▾

Uzasadnienie

Dla nauczyciela

Autor: Stanisław Mrozowicz

Przedmiot: Historia

Temat: Filozofia średniowieczna, klasztory i uniwersytety

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XIII. Kultura średniowiecza. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 1) opisuje rolę uniwersytetów i ich organizację oraz wyjaśnia przyczyny trwałości idei uniwersyteckiej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- analizuje znaczenie Kościoła katolickiego i zakonów dla rozwoju średniowiecznej filozofii i nauki;
- wyjaśnia genezę uniwersytetów;
- wymienia najstarsze europejskie uniwersytety i ich działalność;
- tłumaczy, na czym polegała filozofia scholastyczna.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych;
- analiza materiału źródłowego (porównawcza);
- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- telefony z dostępem do internetu.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel poleca uczniom, aby zapoznali się z medium w sekcji „Audiobook”.

Faza wstępna:

1. Prowadzący lekcję określa cel zajęć i informuje uczniów o ich planowanym przebiegu. Wyświetla na tablicy temat lekcji.
2. Raport z przygotowań. Nauczyciel przy użyciu dostępnego w panelu użytkownika raportu weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza, którzy uczestnicy zajęć zapoznali się z udostępnionym e-materiałem. Nauczyciel poleca uczniom, aby zgłaszali swoje propozycje pytań do wspomnianego tematu. Jedna osoba może zapisywać je na tablicy. Gdy uczniowie wyczerpią swoje pomysły, a pozostały jeszcze jakieś ważne kwestie do poruszenia, nauczyciel uzupełnia informacje.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel omawia rolę klasztorów w średniowiecznym rozwoju umysłowym. Podkreśla, że klasztory prowadziły nie tylko skrytoria, ale także szkoły.
2. Praca z multimedium („Audiobook”). Nauczyciel przypomina, że uczniowie mieli zapoznać się z nagraniem przed zajęciami. Poleca, aby dobrali się w pary i opracowali odpowiedzi na polecenia dołączone do multimedium. Uczniowie wyjaśniają, na czym polegały zadania opata w klasztorze benedyktyńskim (polecenie 2) oraz jaką funkcję w życiu mnichów pełniła praca (polecenie 3). Po ustalonym wcześniej czasie przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) pary prezentuje propozycję

odpowiedzi, a pozostali uczniowie się do niej ustosunkowują. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia odpowiedź.

3. Nauczyciel przechodzi do genezy uniwersytetów średniowiecznych. Odtwarza uczniom pierwszy z filmów z sekcji „Film + Sprawdź się”, prosząc jednocześnie, aby wynotowali najważniejsze informacje. Po zakończeniu emisji zadaje uczniom pytania: W jaki sposób powstały uniwersytety? Co było ich poprzednikami? W czym specjalizowały się poszczególne uczelnie? Uczniowie zgłaszają się z odpowiedziami, nauczyciel w razie potrzeby je uzupełnia. Jeżeli czas na to pozwoli, nauczyciel może odtworzyć też drugi film i poprosić uczniów, aby wymienili najważniejsze średniowieczne uniwersytety oraz osoby, które położyły podwaliny pod rozwój średniowiecznej nauki i edukacji.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie dobierają się w pary i wymieniają poglądami, dzielą się tym, czego się nauczyli na temat: „Filozofia średniowieczna, klasztory i uniwersytety”. Wybrana osoba lub ochotnik może podsumować zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.
2. Nauczyciel omawia przebieg zajęć oraz pracę uczniów.

Praca domowa:

1. Opracuj podsumowanie tematu „Filozofia średniowieczna, klasztory i uniwersytety” w formie pytań do krzyżówki.
2. Wykonaj ćwiczenia nr 1 i 2 z sekcji „Film + Sprawdź się”.

Materiały pomocnicze:

Historia powszechna XIV–XV w. Wybór tekstów źródłowych, oprac. M. Małowist, Warszawa 1954.

Europa w średniowieczu. Wybór źródeł do historii powszechnej średniowiecza, oprac. G.P. Bąbiak, J. Kaliszuk, red. E. Potkowski, Pułtusk 1996.

Teksty źródłowe do nauki historii w szkole, nr 9, *Kultura średniowieczna (do schyłku XV wieku)*, oprac. L. Matusik, Warszawa 1960.

Wielka Historia Świata, t. 1–12 (praca pod patronatem Polskiej Akademii Umiejętności), Świat Książki 2004–2006.

Wielka historia Polski, t. 1–10, Oficyna Wydawnicza FOGRA, Kraków 2016.

Seria *Historia powszechna*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2011–2019.

Wskazówki metodyczne:

Audiobook może zostać wykorzystany w lekcji poświęconej średniowiecznym zakonom, a także do przygotowania się do lekcji powtórkowej dotyczącej kultury średniowiecznej.